

PƏRVANƏ QƏDİRLİ
Azərbaycan Kooperasiya Universiteti
Bakı, Nəcəf Nərimanov 93.
pərvanə.@mail.ru.

MÜASİR İNGİLİS DİLİNDƏ GENDER KATEQORİYASININ SÜPPLƏTİVİZM ÜSULU İLƏ HƏLLİ YOLLARI

Xülasə

Grammatical gender manifests itself when words related to a noun like determiners, pronouns or adjectives change their form (*inflect*) according to the gender of noun they refer to (*agreement*). The parts of speech affected by gender agreement, the circumstances in which it occurs, and the way words are marked for gender vary between languages. Gender inflection may interact with other grammatical categories like number or case. In some languages the declension pattern followed by the noun itself will be different for different genders.

Grammatical gender is found in many Indo-European languages (including Spanish, - French, Russian, and German — but not Persian or English, for example), Afroasiatic languages (which includes the Semitic and Berber languages, etc.), and in other language families such as Dravidian and Northeast Caucasian, as well as several Australian Aboriginal languages such as Dyirbal, and Kalaw Lagaw Ya. Most Niger–Congo languages also have extensive systems of noun classes, which can be grouped into several grammatical genders. Conversely, grammatical gender is usually absent from the Koreanic, Japonic, Tungusic, - Turkic, Mongolic, Austronesian, Sino-Tibetan, Uralic and most Native American language families.^[8] Modern English makes use of gender in pronouns, which are generally marked for natural gender, but lacks a system of gender concord within the noun phrase which is one of the central elements of grammatical gender in most other Indo-European languages.

Açar sözlər: İngilis dili, cins kateqoriyası, süpplativizm, dilin lüğət tərkibi, inkişaf

Cins (latınca *genus*) - yarım cinsləri birləşdirən taksonomik kateqoriya. Təsnifat ierarxiyasında fəsilə qrupundan aşağıda, növ qrupundan isə yuxarıda yerləşir. Hər bir nominal cinsin tipini "tipik növ" adlı, nominal növ təmsil edir. Tərkibinə tipik növ daxil olan yarım cins cinsin öz adını daşıyır. Yarım cins canlının adında cins ilə növ ifadə edən sözlərin arasında yazılır, məsələn *Microtus (chionomys) nivallis*.

Növdən yüksək taksonomik kateqoriyalar uninominaldırlar, odur ki, bir sözdən ibarətdirlər. Cinsin adı ismin adlıq halında olmalı və böyük hərf ilə yazılmalıdır, məsələn - *Felis*, *Primula*, *Bacillis*. Beynəlxalq kodeksin botanika nomenklaturasına görə cins qrupuna, cins və yarım cins (subgenus) müstəsna olmaqla, seksiya (sectio), yarım sıra (subseries) kateqoriyaları daxildir. Bunların adı uninominal deyil, rəng və taksonun kombinasiyasıdır. Məsələn, *Primula series Acaules*.

Dildə mövcud olan gerçək həqiqətlərlə sıx surətdə bağlı olan kateqoriyalar aid olduğu dilin daşıyıcıları olan xalqın təfəkkürünün və dilinin inkişafının müəyyən dövrlərində yaranmış, inkişaf etmiş və təkmilləşmişdir. Kateqoriya eyni cinsli əşya və hadisələrin müəyyən qrupları üzrə toplanması haqqında anlayışdır. Kateqoriyalar içində cins kateqoriyasının ingilis dilində qramatik səviyyədə deyil, leksik-semantik səviyyədə müşahidə etmək mümkündür.

İngilis dilində cins (gender) kateqoriyası III şəxs əvəzlilərinin tək formasında və isimlərdə müşahidə olunur. III şəxsin təkində əvəzlilərdə özünü biruzə verən cins kateqoriyası süpplativizm yolu ilə düzəlir. Bu və ya digər sözün öz leksik mənasını mühafizə edərək, başqa

sözə çevrilməsi və çevrilmə zamanı müəyyən bir mənanın əks olunması (1- s. 170) nəticəsi olan suppletivizm hadisəsi nəticəsində ingilis dilində III şəxs əvəzliliklərinin təkində kişi, qadın və orta cinsin təzahür forması belədir.

He - (o-kişi cinsi); She - (o-qadın cinsi);

It - (o-orta cins, heyvanlar və cansız əşya və məfhumlara aiddir)

Müasir ingilis dilində ismin cinsini göstəricisi ola biləcək xüsusi morfoloji forma, səciyyəvi şəkilçi yoxdur. Cins ingilis dilində leksik mənada özünü göstərir. Cins göstəricisi ola biləcək morfoloji vasitənin olmamasına baxmayaraq ismin cins mənaı leksik səviyyədə yetərincə təzahür edilir. Kişi (male), qadın (female) və orta (neuter) isimlər bu dilin leksik tərkibində, lüğətində mühüm yer tutur. İsimlərin kişi cinsi bildirən sözləri kişi cinsinə, qadın cinsi bildirən sözləri qadın cinsinə aid olunur. Qalan bütün isimlər orta cinsə şamil edilir (2- s. 205). İngilis dilində kişi və qadın cinsinə aid oluna isimlər struktur baxımından üç prupa bölünürlər.

1) Sadə isimlər

2) Düzəltmə isimlər

3) Mürəkkəb isimlər.

1. Sadə quruluşlu kişi və qadın cinsli isimlər yalnız bir kökdən ibarət olur. Məsələn: kişi cinsində: man, boy, husband, uncle və s., qadın cinsində: woman, girl, wife, ant və s..

2. Düzəltmə quruluşlu kişi və qadın cinsli isimlər analitik - flektiv quruluşlu ingilis dilində sözdüzəldici şəkilçilərin vasitəsilə düzəlir. Bu söz düzəldici şəkilçilər ingilis dilinə əsasən fransız dilindən keçmiş və qeyri-məhsuldar şəkilçilərdir. Belə şəkilçilər əsasən kişi cinsli isimlərdən müvafiqqadın cinsli isimlər əmələ gətirir. Məsələn:

- ess - Bu şəkilçi kişi cinsli isimlərə artırılaraq qadın cinsli isimlər əmələ gətirir:

actor - actress; host - hostess; poet - poetess; prince - princess; emperor - empress; peer - peeress; duke - duchess; count - countess; waiter - waitress və s.

- ine - hero (qəhrəman) - heroine (qəhrəman (qadın c.))

- ette- usher (teatrda bilet yoxlayan kişi) - usherette (bilet yoxlayan qadın);
cosmonette

- rix - testate [testit] - (miras qoyan kişi) - testatrix (miras qoyan qadın)

1) Bitişik yazılanlar: İki sözün bir-birinə yanaşma əlaqəsi ilə yanaşmış birləşməsindən yaranır. Məsələn:

Kişi cinsli isimlər: grandson, stepfather, stepson, fosterfather, godfather, godson, sportsman.

Qadın cinsli isimlər: grandmother, granddaughter, stepmother, stepdaughter, fostersister, godmother, goddaughter, sportswoman.

2) Defislə yazılan kişi və qadın cinsli isimlər iki və üç sözdən yaranır.

Məsələn:

Kişi cinsli isimlər: father-in-law, brother-in-law və s.

Qadın cinsli isimlər: mother-in-law, sister-in-law və s.

İngilis dilində kişi və qadın cinsli isimlər ifadə etdikləri məna və aid olduqları siniflərə görə aşağıdakı qruplara bölünürlər.(4.-s.67)

I. İnsan anlayışı bildirən isimlərdə cins mənası. Bu isimlər də öz növbəsində yarımqruplara bölünürlər:

1) Qohumluq mənası bildirənlər: kişi cinsi: father, brother, son, husband, nephew, heir, uncle, grandfather, grandson, father-in-law, brother-in-law, son-in-law; qadın cinsi: mother, sister, daughter, wife, niece, heiress, aunt, grandmother, granddaughter, mother-in-law, sister-in-law, daughter-in-law.

2) Ümumi cins fərqi bildirən isimlər: kişi cinsi: man, boy, fellow, lad, kid, male; qadın cinsi: woman, girl, maid, lass, dame, female.

3) Zadəgan titulu bildirən isimlər: kişi cinsi: king, prince, baron, count, tzar, duke, peer, emperor, marguess; qadın cinsi: queen, princess, baroness, countess, tzarina, duchess, peeress, empress, marchioness.

4) Nigah prosesi ilə bağlı isimlər: kişi cinsi: bridegroom (bəy), fiance (bəy - toya qədər),lover (məşuq, sevgili), windower (dul kişi), birdesman (bəyin sağ dişi), bachelor (subay kişi); qadın cinsi: bride (gəlin - toyda), fiancée (gəlin - toya qədər), sweetheart (sevgili), widow (dul qadın), spinster (ərə getməmiş qız, qarımış qız), bridesmaid (gəlinin sağdişi).

5) Müxtəlif əlaqələr əsasında yaranan isimlər: kişi cinsi: godfather - xaç atası, godson - xaç oğulluğu, stepfather - ögey ata, stepson - ögey oğul, foster father - atalıq, foster brother - süd qardaşı; qadın cinsi: godmother - xaç anası, goddaughter - xaç qızlığı, stepmother - ödey ana, stepdaughter - ögey qız, foster mother - analıq, foster sister - süd bacısı.(səh-142)

6) Nəciblik, alicənablıq bildirən isimlər: kişi cinsi: gentleman, knight (cəngavər); qadın cinsi: lady (xanım).

7) Müraciət forması kimi işlənən isimlər: kişi cinsi: mister (Mr.); qadın cinsi: (ərə getməmiş qıza müraciətdə işlənir), mistress (ərə getmiş qadına müraciətdə işlənir, (Mrs.).

8) Peşə bildirən isimlər: kişi cinsi: actor, waiter, poet, milker (süd sağan kişi), salesman (satıcı kişi), cowboy (çoban), cowherd (çoban), policeman (polis), craftsman (sənətkar), sculptor (heykəltəraş), sportsman (idmançı) və s.; qadın cinsi: actress, waitress, poetess, nurse, (tibb bacısı), midwife (akuşer), needle woman (dərzi), saleswoman (satıcı qadın).

9) Sahiblik bildirən isimlər: kişi cinsi: host (ev sahibi), landlord (torpaq sahibi); qadın cinsi: hostess (ev sahibəsi), landlady (torpaq sahibəsi).

II. Heyvan anlayışı bildirən isimlərdə cins mənası: erkek cinsli: lion (şir), tiger (pələng), boar (donuz), bick (maral), bull (kəl, öküz), ram (qoç), dog (it); dişi cinsli: lioness (dişi şir), tigress (dişi pələng), sow (dişi sonuz), doe (dişi maral), cow (inək), ewe (qoyun), bitch (dişi it).

III. Quş anlayışı bildirən isimlərdə cins mənası: erkək cinsli: cock (xoruz), cockerel (beçə), drake (ördək), gander (qaz); dişi cinsli: hen (toyuq), pullet (fərə), duck (ördək), goose (qaz).

İngilis dilində isimlərdə cins mənası göstərmək üçün ismin qarşısına onun cinsini göstərə biləcək sözlər yazılır (5, 191). Kişi və qadın cinsinin göstəricisi ilə biləcək bu sözlərin yaranmasının öz səciyyəvi cəhətləri var. Belə isimlərin yaranmasında vastəçi olacaq sözlər bunlardır.(səh-82)

1) Man, woman, maid, boy, girl, he, she sözləri cins mənası göstərmək üçün əsasən peşə yönümlü sözlərin qarşısında işlənir:

kişi cinsi:	qadın cinsi:
man - teacher	woman - teacher
man - doctor	woman - doctor
boy - friend	girl - friend
he - cousin	she - cousin

2) “Male”, “female”, “he”, “she” sözləri heyvan mənəli isimlərin cinsini göstərmək üçün onların qarşısında işlənir:

kişi cinsi:	qadın cinsi:
male - elephant	female - elephant
he - wolf	she - wolf
male - frog (qurbağa)	female - frog

3) İnsan adları heyvan mənşəli isimlərin cinsini göstərmək üçün onların qarşısında cins göstəricisi kimi işlənir.

kişi cinsi:	qadın cinsi:
Jack - ass (eşşək)	Jenny - ass
Tom - cat	Tabby - cat
Billy - goat	Nanny - goat

4) “Cock” və “hen” sözləri quşların cinsini göstərmək üçün quş adlarının qarşısında nə sonunda işlənir.

kişi cinsi:

cock - sparrow (erkək sərçə)

cock - pheasant (erkək qırqovul)

heath - cock (erkək tetra quşu)

peacock - (erkek tovuz quşu)

qadın cinsi:

hen - sparrow (dişi sərçə)

hen - pheasant (dişi qırqovul)

heath - hen (dişi tetra quşu)

peahen - (dişi tovuz quşu)

İngilis dilində quş, balıq, heyvan adları, mücərrəd isimlər orta (neuter) cinsə aid edilir. Ancaq müəyyən qrup isimlərin cins mənası ilə bəzi ənənəvi əlaqələri mövcuddur. Bu hal cümlə daxilində ismin əvəzedicisi kimi əvəzlilər işlədildə təzahür edir. Məsələn:

1) “Sun” (günəş) kişi cinsinə aid edilir.(səh-59)

It is pleasant to wacth the sun and his chariot of gold.

2) “moon” və “earthy” qadın cinsinə şamil edilir.

It is pleasant to wacth the moon in her chariot of pearl.

ƏDƏBİYYAT

1. Arnold I.V. “The English Word” Москва «Высшая школа» 1986.səh-170
2. Əsədova M.N. “İngiliscə - Azərbaycanca tematik sözlər lüğəti”, Bakı Nurlan - 2001.s-205
3. Błokh M.Y. “A Course in Theoretical English Grammar”, M.- Vishay Shkola - 2000.s-34
4. Gorden E.M., Krylova I.P. “A Grammar of Present Day English”, Moscow - Vishay Shkola - 1980.səh-67).
5. Коврина Н.А., Корнеева Е.А., Оссовская М.И., Тузеева К.А. «Грамматика Английского языка». С.Питербург - Союз - 1999.səh-142
- 6 Мəммədov Н., Ахундов А., “Dilçiliyə giriş” Bakı - Maarif - 1980.səh.82.
- 7.Смиринчикй А.И. «Лексикология Английского язык», Москва – 1956.səh-59.

P.Gadirly

The cathegory of gender in English

Summary

This article deals with the Category of Gender in Modern English. The author proves it as a lexical category but not a grammatical category. She also mentions the borrowed French gender suffix endings with the examples used in English language. The article also speaks about the simple and compound nouns, the use of the category of gender in relations and analyses the English words such as “man, woman, maid, boy, girl, he, she” which are used with the category of gender.

This article is about grammatical rules of agreement with nouns. For uses of language associated with men and women, see Language and gender. For methods of minimizing the use of gendered forms, see Gender-neutral language. For other uses, see Gender (disambiguation).

r is a specific form of noun class system in which the division of noun classes forms an agreement system with another aspect of the language, such as adjectives, articles, pronouns, or verbs. This system is used in approximately one quarter of the world's languages. In these languages, most or all nouns inherently carry one value of the grammatical category called *gender*;^[1] the values present in a given language (of which there are usually two or three) are called the *genders* of that language. According to one definition: "Genders are classes of nouns reflected in the behaviour of associated words."^{[2][3][4]}

□ Common gender divisions include masculine and feminine; masculine, feminine and neuter; or animate and inanimate. In a few languages, the gender assignment of nouns is solely determined by their meaning or attributes, like biological sex,^[5] humanness, or animacy.^[6] However, in most languages, this semantic division is only partially valid, and many nouns may belong to a gender category that contrasts with their meaning (e.g. the word for "manliness" could be of feminine gender).^[7] In this case, the gender assignment can also be influenced by the morphology or phonology of the noun, or in some cases can be apparently arbitrary.

Key words: English language, gender category, suppletivism, dictionary composition of the language, development.

П.Кадырлы

Категория рода в английском языке

Резюме

ОГрамматической категории рода, то есть изменений в составе предложения, связанных с родом существительного, в английском языке нет. Это значит, что неважно, говорите вы об официанте или официантке, и та, и другой все равно будут very polite (очень вежливый/вежливая). В русском языке, для сравнения, грамматическая категория рода есть: официантка вежлиВА, а официант вежлиВ. Род в английском языке проявляется только через существительные и местоимения: К среднему роду относятся практически все неодушевлённые предметы, а также растения, птицы и животные. Исключение составляют домашние животные. Логика здесь такая: если какое-то существо или предмет кажется вам одушевленным, то есть буквально имеющим душу, способным переживать, чувствовать, вы можете «дать» ему местоимение мужского или женского рода в зависимости от его пола. То есть корову, готовящуюся на убой, носители английского будут называть it, а любимую кошечку Снежинку — she. Помимо домашних животных исключение при выборе рода составляют, видимо, любимые транспортные средства: ship (корабль), boat (лодка), car (машина), — и обычно заменяются местоимением she, то есть она. Также исключение составляет ряд географических названий. Обычно названия стран, как неодушевлённых объектов, заменяются на местоимение it. Но если о стране идет речь как о государстве, имеющем свои политические и экономические особенности, культуру и традиции, уместно говорить she. Многие слова в английском языке называют немаркированными, то есть не имеющими категории рода вообще, нейтральными — без дополнительного уточнения по ним нельзя понять, о мужчинах или о женщинах идет речь. К таким словам относятся, например, имена родства (parent, sibling, cousin, infant, baby, child, kid), названия животных и птиц (duck, goose, fox, rabbit, goat, cat, dog), названия профессий (doctor, driver, teacher, pilot, shop-assistant, journalist) и другие.

Ключевые слова: Английский язык, категория рода, супплетивизм, словарный запас языка, развития.

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 12.05.2019

Çapa qəbul olunma tarixi: 11.06.2019

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Gelarə Teymurova tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur